

ALTAY TÜRKLERİNDE AKRABALIK

Yrd. Doç. Dr. Figen Güner Dilek

Giriş

Altay Türkleri; Güney Sibiry'a da Altay Dağlarının vadilerine serpilmiş ve Türkoloji literatüründe, *Altay (Mayma) Kişi, Telengit (Çuy/Çoluşman) Kişi, Teleüt, Kumandı Kişi, Çalkandı (Şalkaŋu/Şakşılı/Kuu) Kişi/Lebed Tatarları, Tu-ba(Yış) Kişi/Karaorman Tatarları* şeklinde çoğunlukla yaşadıkları bölgedeki nehirlerin adıyla anılan Türk boylarının genel adıdır. Radloff, bölgede araştırma yaptığı sıralarda, Altaylarda ve Yenisey vilayetinde yaşayan bütün Türk boylarını bir grup altında toplamıştır. İslamiyet tesiri altında kalmamış olan bu Türk toplulukları içinde o sıralarda sadece *Teleüt* adı vardır, diğer boyların kendi adları yoktur (Radloff 1994b:1-2). Anılan isimler Sovyet dönemi sonrası ortaya çıkmış ve bilimsel çalışmalarda da bu şekilde yaygınlaşmıştır.

Türklerdeki akrabalık sistemleri bilim adamlarının her zaman ilgisini çekmiştir. Bu konuda bilhassa Türk akrabalık terimlerini oldukça ayrıntılı bir şekilde ele alan birçok araştırma yapılmıştır¹. Akrabalık duygusunu en canlı ilişkilerle yaşayan ve yaşatan Türk topluluklarından biri Altay Türkleri'dir. Bunun havza

541

¹ Pokrovskaya, Lyudmila A., "Termini rodstva v tyurskix yazıkax", İstoričeskoye razvitiye leksiki tyurskix yazıkox, (Red. Ye. İ. Ubryatova), Moskova, 1961, s. 11-81., Tuncer Gülensoy, "Altay Dillerinde Akrabalık Adları Üzerine", TDAY Belleten 1973-1974, TDK, Ankara, 1974, s. 283-318., Yong-Söng Li, Türk Dillerinde Akrabalık Adları, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, Simurg, 1999, İstanbul., Melek Erdem, "Türkmen Türkçesinde Akrabalık Terimleri Üzerine", Kök Araştırmalar, Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi. C.II. S.1, Bahar 2000, Ankara, s. 187-202., Dr. S. M. Bice-ool, "Tuvalılarda Ak-

kültürü yaşama, azınlık olma ve geleneksel yaşama sıkı bağlılık gibi sebepleri olabilir. Ancak, sebep ne olursa olsun akrabalığın, sosyal hayatı olumsuz yönde etkileyen sert, yorucu iklim şartları altındaki Sibiryaya tayga ve bozkırlarında hayata tutunmayı, direnmeyi sağlayan önemli bir güç olduğu açıktır. Altay bölgesindeki alan araştırmam süresince edindiğim izlenimlerden yola çıkarak Altaylılarda akrabalık kavramını daha iyi izah edebilmek için akrabalığın, öncelikle sosyal ilişkiler zemininde tanımlanmaya ihtiyacı olduğu sonucuna vardım. Bu bağlamda, öncelikle Altay Türklerinin akrabalık ilişkileri, akrabalık türleri hakkında bilgi vermeye gayret ettim, daha sonra da bu ilişkiler ağının dildeki tezahürleri olan akrabalık adları ile ilgili söz varlığını belirledim.

Akrabalık İlişkileri

Bir dilin akrabalık terimlerindeki sayısal azlık çokluk, toplum yaşamındaki aile ve akrabalık ilişkileri ile doğrudan ilgilidir (Aksan 2000: 7). Toplumsal değerlerin ve dilin temel olarak beslendiği yer ailedir. Toplumsal kültür değerleri insanlar tarafından şahsiyetin bir parçası olarak algılanır ve aile içinde bu değerler sürdürüldükçe yerleşir (Nirun 1994:220). Bir toplumda akrabalığın temelini aile oluşturmaktadır. Aile birliğinin dağılması ve bozulması, akrabalık bağlarını zayıflatmakta bunun neticesinde de akrabalık kavramı daralmakta, dilde önceleri ayrıntıyı, özeli, ayrıcalığı tanımlayan terimler bu niteliğini kaybederek git gide daha geneli anlatır hâle gelmekte, bazı terimler ise tamamen kullanımdan düşmektedir.

Akrabalık terimleri açısından batı toplumları üzerine yapılan incelemelere bakıldığında, endüstrileşme ve şehirleşmenin artması, göçler, ebeveynlerin oturduğu yerlerle çocukların ve torunların oturduğu yerler arasındaki mesafelerin uzak olması gibi sebeplerle akrabalık ilişkilerinin zayıfladığı, büyük kent merkezlerinde insanların ancak çekirdek aileler halinde bir yaşam sürdürdükleri ifade edilmektedir (Wardaugh 1997: 226). Hatta günümüzde bunun bile bir lüks olduğu ve temel aile yapısının sosyal şartların değişimiyle parçalanarak daha da bireyselleştiğini yani sosyal yapının değiştiğini söylemek mümkündür.

1998 yılında derleme yapmak amacıyla bulunduğum, o vakitler henüz teknolojik gelişmelerden payını yeterince alamamış Altay yurdunda, oldukça şaşırtıcı bulduğum toplumsal özelliklerden biri bu insanlar arasındaki akrabalık ilişkileri ve akrabalık tutumlarıydı. Araştırmama önce şehir merkezinden başlamıştım. Rehber kişiler eşliğinde gittiğim evler küçük olmasına rağmen her ailede, köyden gelen bir iki yeğen, kuzen hatta uzak akraba çocuğu yaşamaktaydı. Bu durumun önceleri tesadüf olduğunu sandım, sonraları lise ve yüksek öğrenim yapmak isteyen çocukların eğitimlerini sürdürmeleri için şehirdeki akrabaları tarafından köylerden özellikle getirildiğini öğrendim. Bulduğum evlerde bu co-

cukları evin öz çocuklarından ayırmak oldukça zordu. Ailelerin, sülalelerin şehir merkezlerinde yaşayan eğitimli önde gelenleri, yakın uzak demeden akraba çocuklarının gelecek kaygısını duyuyor ve elinden geldiğince ailelerinin sorumluluklarını sorgusuzca paylaşılabiliyordu. Bu paylaşım konusunda da bana en güzel örneği, 1995 yılında tanıştığım meslektaşım ve dostum Nadya (Tıdıkova) vermiştir. Tanıştığımız günden bugüne her ne zaman yazılı veya sözlü iletişim kurasak, bana kısaca kendi sağlık durumunu ve ardından, büyük bir heyecanla, artık isim isim tanıdığım yeğenlerinin, hatta, onların çocuklarının hangi liseye ya da üniversiteye girdiğini ve her birinin öğrenim durumu ile ilgili sıkıntılarını ve başarılarını anlatmıştır. Çünkü bu duyarlılık, onun dünya görüşü içinde, günlük yaşantısında Altaylı bir anne, teyze ve hala için çok doğal bir görevdir. Altay Türklerinde ve diğer Sibiry Türk toplumlarında olduğu gibi sosyal statüsü ne olursa olsun ailenin en büyük zenginliği “Tanrı’nın hediyesi” olan çocuk olarak kabul edilir (Anayban 2006: 18). Çocuğa bu bakış, sadece ebeveynleri ile sınırlı kalmaz, çocuk geniş ailenin, *sööklerin* “soyların” gelecekteki güvencesi olarak görülür. Nadya’nın bahsettiğim tutumunda bu genel kabulün etkisi büyüktür.

Altay yurtlarında yaptığım derleme gezileri sırasında Altay Türklerinin sıkı akrabalık ilişkileri, araştırmalarıma en büyük desteği sağladı. Rehber kişiler sayesinde hemen her gittiğim köyde uğradığım eve o civardaki bütün akrabalar toplanıyordu, eğer daha önceden haberleri olursa mutlaka akrabalarından birinin evinde bir yemek veya çay hazırlanıyor, orada bir araya geliniyordu. Önceden haberleri olmasa da rehberlerimizin bütün akrabaları bizi çok samimi bir şekilde karşılıyor ve önce evlerini sonra da kaynak kişi olarak hayatlarını açıyorlardı. Bütün bu ilişkiler, bana daha fazla kaynak kişi ile karşılaşma ve insanların birbirleriyle olan bağlarını daha yakından gözlemleme fırsatı verdi. Herhangi bir Altay evindeki akraba toplantısında; büyükler, küçükler, eşler, kardeşler, anne ve babalar, komşular birbirlerine karşı çok saygılı ve nazikti. Küçükler büyüklere ve konuklara daima *sler* “siz” şeklinde hitap ediyordu.

Akrabalık Türleri, Soylar

Akrabalık, konuyla ilgili bütün kaynaklarda olduğu gibi Altay Türklerinde de kan yoluyla ve evlilik yoluyla olmak üzere iki türdür. Ancak, Altaylıların yaşadıkları toplumda azınlık olmalarının ve hâlâ geleneksel köy yaşantısını canlı olarak devam ettirmelerinin de etkisiyle olsa gerek, insanlar arasında çok güçlü ve önemli bir *söök* “soy” akrabalığı söz konusudur.

Bir Altay Türkü ile ilk kez karşılaştığınızda gayet doğal bir şekilde önce size adınızı, ardından da *söök* “soy”unuzu sorar. Bana da bu soru defalarca yöneltilmiş ve cevaplamakta en çok zorlandığım sorulardan biriydi. Bir süre sonra sayıca az olan bu toplulukta sıkı akrabalık ilişkilerinin de temelinde bu sorunun ce-

vabının yattığını anlayabildim. Çünkü herkes, soyadına göre kimin hangi soydan olduğunu ve nerede yaşadığını biliyordu. Öyle ki, *söökler* kim olduğunuzu resmî kimliklerden daha ayrıntılı olarak ifade eden bir etkiye sahipti.

Altay halkı soy adından farklı olarak *söök* adı verilen çeşitli sülalelere bölünmektedir. Her Altaylının bir *söögü* vardır. Her *söök* iki veya daha fazla kardeş *sööklere* ayrılmaktadır. Aynı ve yakın soylar arasında *söökün karındaşı* “soy kardeşliği” sebebiyle evlilik olmaz. Birbirine kardeş olan ve evlenebilecek *söökler* bellidir. Ancak, son zamanlarda, bilhassa genç nesilde ana dilini konuşmamak şeklinde başlayan ve aslını soyunu unutma, *söök* akrabalığını reddetme, önemsememe şeklinde devam eden asimilasyon sürecinin bir sonucu olarak kardeş ve aynı *söökler* arasında tasvip edilmeyen evlilikler de olabilmektedir.

Aynı *söökten* olan kişi kendinden büyük olan erkeğe *akabıs* “ağabeyimiz, amcamız” der. Bu kişi kadın ise *ecebis* “ablamız” der. Aynı soya mensup küçük erkeklerle *karındaşı* “erkek kardeşimiz”, küçük kızlara ise *stynıbis* “kız kardeşimiz” derler. *Söök* baba tarafından devam eder. Altaylı bir kız başka milletten, *sööksüz* biriyle evlenirse onun çocuğu annesinin babasına yani dedesinin *söögüne* göre devam eder. Her soyun ona güç veren, onu koruyan bir ruhu, dualarda kullandığı alkış sözleri, ibadet pratikleri, kutsal bir dağı, hayvanı, kesmemesi gereken ağacı, avlamaması gereken hayvanları ve bir aile/soy damgası vardır. Ayrıca her soyun bir türeyiş hikâyesi vardır (Radloff 1994b: 9-10, Muytuyeva 1996: 180-181).

Radloff, Altaylıların yirmi dört soya bölündüğünü, Radloff, bu soyların hepsinin Altay soyu olmadığını bu bölgeye sonradan göç eden halkların da bu geleneğe uyarak Altay soylarına benzer *Sart, Kırgız, Ara, Mongul* gibi yeni soylar oluşturduklarını vurgular (Radloff 1994b: 9-10). Son çalışmalara baktığımızda, bu sayının otuz yediye kadar ulaştığını (Kudachinova 2006:207) ama ana *söökler* ve onların alt dalları ile bu sayının daha da artabileceğini belirtmeliyiz. Burada bahsedilen soylar, Güney Altaylıların hemen hepsini içine almaktadır. Bu *söökler*, *Aara, Almat, Baylagas, Boguskan, Cabak, Carık, Cıbar, İrkit, Kergil, Küzen, Köböç, Komdoş, Koboolı, Köjöö, Kaal, Kıpçak, Mundus, Merkit, Modor, Mayman, Purut, Soyon, Saal, Orgoonçı, Tañdı, Toñjoon, Tumat, Ceti Sarı, Todoş, Töölös, Ölüp, Ölük, Ooçu, Çoros, Çaptı, Çagandık, Çagat...* şeklinde sıralanabilir (Muytuyeva 1996: 178). Bugün, Altay Cumhuriyeti sınırları içinde çok az sayıda bulunan Güney Altay grubundaki diğer boylarla çoğu ortak olan Teleütlerin soyları arasında ise *Toro, Oçu, Mürküt, ak-Tumat, Kara Tumat, Çoros, Kıpçak, Sart, Nayman, Tölös, Torgul, Mundus, Koçkor-Mundus, Totoş, Purut, Çalman* sayılmaktadır (Radloff 1994a : 205).

Altay Türkleri içinde değerlendirilen diğer Türk boylarından Kumandılar ise, temel olarak *Örö* “Yukarı” *Kumandı/Kuvandı/Kıvandı* ve *Altına* “Aşağı”

Kumandı olarak iki gruba ayrılırlar. Radloff, Yukarı Kumandıların *Sô* ve *Kumandı/Kubandı*; Aşağı Kumandıların ise, *Tastar*, *Yutu*, *Çabraş* ve *Tôn-Kubandı* soylarından oluştuğunu belirtir (1994a:200). Derlemelerimiz sırasında, Kumandılar arasında eskiden otuz dokuz olan söök sayısının Ruslarla birlikte yaşamaya başladıktan sonra zamanla unutulmuş bugün on civarında olduğu ifade edilmiştir. Bunlar *Şabat*, *Çedirbek*, *Kızulkös*, *Apaşkös*, *Toñ~Ton*, *Toñul~Tunal*, *Sakpijik~Sakpijok*, *Toguz Komnoş~Komdoş* ve *Küzen* şeklinde sıralanmaktadır. (Cayım vd., 2004: 148, Güner Dilek 2005: KM-1, 135-143).

Çalkandılar, *Şalkanıg* (*Çalğan*) ve *Şakşılıg* (*Yakşı*) olmak üzere iki kola ayrılır. Kendilerini araştırmalarımızda *Şakşılıu* ve *Şalgañu* olarak adlandıran Çalkandılar, soylarının çok eskiden itibaren var olanlar ve sonradan insan adlarından türeyenler şeklinde devam ettiğini ifade etmektedirler (Radloff 1994a: 201, Cayım vd. 2004: 146-147, Güner Dilek 2005: ÇK-2, 1-29). Araştırmamdaki kaynak kişiler arasında yer alan ve Çalkandı boyuna mensup olan araştırmacı-egitimci Ekatarina Pavlovna Kandarakova'nın Çalkandılar hakkında Moskova merkezli yürütülen bir proje için taradığı sözlü edebiyat örneklerine göre *Akbaş*, *Küzen*, *Niandıg Koy*, *Kuruskan*, *Kendirek*, *Kızıl Bös*, *Kara Tüben* gibi adlar alan Çalkandı soylarının sayısı elliye kadar ulaşabilmektedir (Güner Dilek 2005: ÇK-2, 144-169).

Karaorman Tatarları olarak da bilinen Tubaların bazı araştırmalarda Altay ve Teleütlerle karışarak Türkleşen Samoyed kabilelerinden olabilecekleri öne sürülür. Ayrıca Koybal ve Soyonların da kendilerini Tuba adıyla tanımladıkları vurgulanır (Radloff 1994a: 201, Menges 1994: 148). Günümüzde en çok Ruslaşan Altay Türklerinden olan Tubaların soyları arasında *Küsön*, *Çedibeş*, *Kara Togus*, *Yobur-Çıgal*, *Kömñöş*, *Yalan*, *Tön*, *Çıgal*, *Palan*, *Yüs*, *Şor*, *Torgul*, *Kara Şavat* sayılabilir (Radloff 1994a: 201).

545

Sööklerin ortaya çıkışı ile ilgili bir efsane kısaca (Ukaçına vd. 1994: 1719) şöyledir:

Ülgen, insanları yarattığında kadını ve erkeği eşit yaratır. Erlik, insanoğlunu kötü şeyler yapmaya zorlarsa da Ülgen, iyimser düşüncelerle kadını ve erkeği yaratır. Böylece aynı anda yaratılan kadın ve erkeğin çocukları ve onların da çocukları dört bir yana dağılır. Ülgen'in dokuz oğlu olur ve söökler bu oğullarla başlamıştır, kızlardan sööklerin devam etmediği ifade edilir. Ülgen'in bu dokuz oğlu ise, Kıpçak, Mayman, Todoş, Tonjoon, Komdoş, Cüs, Togus, Küzen, Kerdaş şeklindedir. Diğer söökler de bu ana sööklerden türemiştir.

Söök/Uk "soy, kabile" akrabalığı; Altay Türkleri arasında, göçebe hayatın canlı olarak sürdüğü devirlerde de yerleşik hayata geçtikten sonra da, aileler arasındaki ilişkileri, yakınlaşmaları, evlilikleri düzenleyen, yöneten ve toplumsal

akrabalığın kurallarına, törelerine uyulduğu için Altay Türkleri az sayıda olmalarına rağmen kim olduklarını unutmamışlardır. Günümüzde yukarıda da bahsedildiği gibi hemen herkes soyunu en az yedi nesle kadar bilmektedir (Kudachinova 2006:208). Soy akrabalığı sadece kimliğini bilmek olarak görülmez, aynı zamanda birbirine yakın olmayı hatta birlikte yaşamayı ve birbirinden sorumlu olmayı da getirir. Bulundukları yerlerdeki demografik yapı, bugün oldukça değişmiş olsa da, bu bağ yine de gücünü muhafaza etmektedir. Radloff'un "Karmaşık halde olsalar bile kuvvetli bir birlik duygusuna sahiptirler." şeklindeki ifadesi de bu gözlemlerimizi yıllar öncesinden doğrular niteliktedir (Radloff 1994b:9-11).

Araştırmalarda söök akrabalığının babadan oğla geçen *cayzan* "zaysanlık" yönetiminde de önemli bir rol üstlendiğine dikkat çekilmektedir. Her söökten zaysan olamayacağı, zaysanın soylu, asil yani *uktu* ailelerden çıkabileceği ve bütün halkın, zaysanların şeceresini bildiği ve onlara itibar ettiği ifade edilmektedir (Radloff 1994b: 3-6).

Akrabalık Terimleri

Düşünce, kelimeler aracılığıyla yani dil ile şekillenir. Dillerdeki farklılıkların çoğu toplumların sosyal yapısından ve o toplum bireylerinin hayata karşı aldıkları tavır farklılıklarından kaynaklanmaktadır (Vendryes 2001: 23-24). Bu çeşitlilik, dilde söz varlığı içinde kendini gösterir. Bir dilin söz varlığı; ait olduğu toplumun yaşam biçiminden, sosyal ilişkilerine, ahlâki ve kültürel değerlerine, dünya görüşüne, coğrafi durumuna, iklimine ve geçim kaynaklarına kadar uzanan oldukça çeşitli kavramlar hakkında bilgi verir.

Bütün dillerin temel söz varlığı, çekirdek sözler, etken söz varlığı gibi adlandırmalar içinde akrabalık adları da yer alır (Aksan, 2000:26, 2002: 32-35).

Akrabalık terimleri, birbiriyle kan veya evlilik bağı olan insanların günlük hayatta birbirlerine hitap ederken adlarının yanında, çoğu zaman ise özel adların da yerini almak suretiyle kullanılmaktadır. Örneklersek, *baba*, *erkek kardeş*, *anne*, *teyze* olmak, bulunduğu sosyal çevrede bireye birtakım haklar yanında görevler de vermektedir. Bu yönüyle akrabalık terimleri, insanların bulundukları toplum içindeki konumlarını, kimliklerini, yaşlarını, cinsiyetlerini, medeni durumlarını çevreye bildirme görevini de üstlenmiştir, onlar aracılığıyla, yakın akraba ve uzak akraba kimdir, anne ve baba olmadığı takdirde onlardan sonra en yakın hukukî sorumlu kimdir kolayca anlaşılır. Sonuç olarak bu terimler, toplum ve birey arasındaki ilişkiyi düzenleyici bir araçtır (Wardhaugh, 1997:226, Crystal 2007: 80-81).

Toplumlara göre değişen terimlerdeki çeşitlilik yaşa, cins, evlilik gibi faktörlere bağlanmışsa da incelediğimiz Altay-Türk toplumunda akrabalık ilişkileri çemberinde her kişiye verilen bireysel değer, saygı ve özen de önemli etkenler arasındadır. Ayrıca Altay Türklerinin eski geleneksel yaşantısında kadınlar ve

erkekler arasında gizli bir dil söz konusudur, kocanın yaşlı akrabalarının ve erkeklerin özel adlarını kadınların telâffuz etmesi kesinlikle yasaktır; bu isimler yerine yakın anlama gelen kelimeler kullanılmaktadır (Güner Dilek 2005: TL-1 1-30). Artık bu gelenek geçerliliğini yitirmiş olmasına rağmen izleri ve uzantıları günümüzde de görülmektedir. Sadece yaşça büyük erkeklerle değil aynı zamanda kadınlara da ismiyle hitap edilmediği gibi toplum içinde doğrudan “anne” diye de seslenilmemektedir. Konuşmalarda, *Nadya ece* yerine küçük kardeşler *ecezi* “ablası”, *ene* yerine de *caanazı* “büyükannesini” gibi akrabalık isimlerinin üçüncü teklik şahıs iyelik eki almış şekiller tercih edilmektedir.

Ayrıca bir çalışma konusu olabilecek zenginlikte örtmece örneklerini gördüğümüz Altay Türkçesinde, Altaylıların inanisına göre kutsal sayılan *ayu* “ayı”nın adı doğrudan seslendirilmeyip aşağıdaki akrabalık terimleri bu anlamda kullanılır: *Aba* “yaşça büyük akraba”, *tayganın abazı* “ormanın büyük akrabası”, *arsıl aba* “yırtıcı büyük akraba”, *karındaş* “küçük akraba”, *abay/avgay/abagay* “dede, dedenin erkek kardeşi”, *taay*, “dayı”, *taay öböön* “anne tarafından erkek akrabalar, dayı” *taadak* “annenin babası, dede” *ögöön/öböön/öböön/ögön*, *apşıyak*, *abışka* “yaşlı adam, erkek, koca”, *ulda* “dede, büyük baba, dedelerin dedesi”, *eş* “eş, kadın”, *adalık* “saygıdeğer, sayın”. Ayıdan başka kutsal sayılan “kurt” için de benzer akrabalık terimleri örtmece olabilmektedir: *taay*, *kök taay* “dayı” *abaay* “dede”, *abugay/abıgay* “büyük baldız”, *agaçak* “büyük akraba”, *taay ögöön* “anne tarafından erkek akrabalar, dayı”. Ancak bu adlandırmalar daha çok eski Altaycaya aittir, Modern Altaycada ise yaşça büyük insanlar dışında pek kullanılmadığına dikkat çekilmektedir (Yayimova, 1990: 94-95, 116, 120).

Akrabalık terimleri, temel söz varlığı içinde yer almış olmasına rağmen başka dillerden de kelimeler alabilmektedir. Bu alıntılar, teknolojik gelişmelerle bağlı olarak batı kültüründen olabildiği gibi daha farklı sebeplerle ve farklı şekillerde de olabilir. Nitekim Altay-Türk toplumunda, akrabalık terimleri genel olarak Türkçe sözlerden oluşmakla birlikte, tarihî Cungarya Devletinden gelen bağlar sebebiyle Altaycada küçümsenemeyecek ölçüde Moğolca kelime ve ek ödünclemeleri dikkat çekmektedir. Rusya Federasyonu içinde yer alan Altay Cumhuriyetinin bugünkü konumuna baktığımızda, eğitim ve iletişim dili olarak Rusçanın kullanıldığı görülür. Altay’da bütün yerleşim merkezlerinde Altaylılar Ruslarla birlikte yaşamaktadırlar. Çarlık zamanından beri bir arada olan bu iki toplum arasında kız alış verişleri de oldukça yaygınlaşmıştır. Akrabalık ilişkisi kurulmuş olan iki toplum arasında Rusça akrabalık adları da Altaylıların dilinde yer almıştır. Ancak Rusça akrabalık adları bu çalışmaya dahil edilmemiştir. Aşağıda verilen Altay Türklerinin akrabalık terimleriyle ilgili söz varlığının sınırları 1998 yılında bölgeden derlenen metinler, *Teleüt Ağzı Sözlüğü*’nden ve *Altay Tildin Tündük Dialektlerinin Temalar Aayınça Sözlüğü*’nden faydalanarak belirlenmiş; elde edilen kelimeler, kan yoluyla akrabalık bildirenler, evlilik yoluyla akrabalık bildirenler ve akrabalıkla ilişkili sözler şeklinde gruplandırılmıştır.

I. KAN YOLUYLA AKRABALIK BİLDİREN KELİMELEK

1. DEDE

Alt. yd. *kargan taay, taay ada, taada* “anne tarafından dede”, *tös taay* “anne tarafından dedenin babası, büyük baba”, *tös öbökö ada* “büyük dedenin babası”, *ençilik taay* “en büyük dedenin babası”, *taada, ece, kargan ada* “babanın babası, dede”, *uluada/ulda, öbökö* “baba tarafından dedenin babası”, *elençek* “öbökö’nün babası, büyük dede”

AK *taada, ada* “babanın babası, dede”

Tln. *ulda/uulda* “babanın babası, dede”, *taayda/dayda* “annenin babası, dede, büyük baba”, *abaa* “büyük baba, dede”

Tel. *abaş* “dede, büyükbaba”

Çlk. *niada/haadaq/non adı* “babanın babası, dede”, *apşıyaş* “dede”, *tayda/taydaq* “annenin babası, dede”

Km. *adaq(adagı)/adaq, nan ada* “babanın babası, dede”; *tayda, taydaq/taytaq/daydaq* “annenin babası, dede”, *niaga* “büyük baba, dede”

Tb. *taada, taydak, adamnıñ adazı, karnıgom* “babanın babası, dede”; *tayda, anamnıñ adazı* “annenin babası, dede”

2. NİNE

Alt. yd. *caana(k)* “nine, anneanne” *taay ene* “anneanne”, *tös taay ene* “anneannenin annesi”, *tös öbökö ene* “anneannenin annesinin annesi”, *ençilik taay ene* “en büyük anneannenin annesi”, *caan ene, caana, kargan ene* “babaanne”

AK *caana* “anneanne, büyük anne”

Tln. *tayne/dayane* “annenin annesi, anneanne”, *caanna/caane* “babaanne”

Tel. *eneş* “babaanne”, *tayneş* “anne anne, büyük anne”

Çlk. *qurtiyak, qurtıyaş* “nine”; *naana(q), nianaq, naanı, qarna* “babaanne, büyük anne”, *taynab* “anneanne”

Km. *nana(q)/naanaq* “nine, babaanne”, *ıld’ek, ülçek* “babaanne”; *nanaq, taynek, daynuq/dayna* “anneanne”

Tb. *caana, nana, qarna(m)* “nine”, *nana* “babaanne”, *tayna(m), taynaq* “anneanne”

3. ANNE

Alt. yd. *ene* “anne”

AK *ene/ene/yene* “anne”

Tln. *ana/ene/ene* “anne”

Tel. *ana/ene* “anne”

Çlk. *ana/anä/ane/äne* “anne”

Km. *ana(m)/anâ /anı/ani/ene/eni* “anne”

Tb. *ana/ane/anna/ene/eene* “anne”

4. BABA

Alt. yd. *ada* “baba”

AK *ada/aada, ağış (-jim)* “baba”

Tel. *aba* “baba”

Tln. *ada/aada* “baba”

Çlk. *ada/adı, ağı(m)* “baba”

Km. *ada(q), ağa(m)/ağğa/aağı /ağı/hağı* “baba”

Tb. *ada/adı, awo/auva(m), aca* “baba”

5. AMCA

Alt.yd. *aka* “amca, babanın erkek kardeşi”, *aka, aba* “büyük amca”, *abay* “dedenin (babanın babası) ağabeyi, amca”, *aaçı/açı* “babanın küçük kardeşi, amca”, *ilda* “babanın küçük kardeşi, amca”

AK *axça, aka/aqa/axa* “amca”

Tln. *axça, aka/axa* “amca”, *aba* “ babanın ağabeyleri, amca”

Tel. *abagay* “amca, babanın ağabeyi”, *aça* “babanın küçük erkek kardeşi, amca”

Çlk. *aje/aja(m), ilda(m) ağan* “amca, babanın erkek kardeşi”

Km. *ağıy* “büyük amca”, *aça/aja/ad'a(m)/axça, ilda/ilda/ılta* “ babanın ağabeyleri, büyük amca, amca”

Tb. *aqa, ağa(m), avay* “amca, babanın erkek kardeşi”

6. DAYI

Alt. yd . (tös) *taay* “annenin erkek kardeşi veya erkek akrabaları, dayı”, *taay kayın* “kadına göre kocasının dayıları”

AK *taay/daay/daayı* “annenin erkek kardeşi, dayı”

Tln. *taay/daay* “annenin erkek kardeşi, dayı”

Tel. *taay* “dayı”

Çlk. *taay/daayı/dayı* “annenin erkek kardeşi, dayı”

Km. *taay ldaayı/daayı/dayı* “annenin erkek kardeşi, dayı”

Tb. *taay* “annenin erkek kardeşi, dayı”

7. HALA

Alt. yd. *ece, sıym* “babanın kız kardeşi, hala”

AK *ece/êce* “babanın kız kardeşi, hala”

Tln. *ece/eje* “babanın kız kardeşi, hala”

Çlk. *eçe*

Km. *ıçı* “babanın küçük kız kardeşleri, hala”, *ağulış* “babanın büyük kız kardeşleri, büyük hala”

Tb. *eçe/eje* “babanın kız kardeşi, hala”

8. TEYZE

Alt. yd. *abıgay, ece* “annenin ablası ve kız kardeşleri, teyze; annenin teyzesi”, *tös taay ece* “annenin abla ve kız kardeşleri”

AK *ece/êce* “teyze”

Tln. *ece/eje* “teyze”

Çlk. *eçe* “teyze”

Km. *eçe/eçi/eje/ed'e/eç'i/ıçı* “annenin kız kardeşleri, (büyük) teyze”, *ağulış/ağalış/ağlaş/ağlış* “annenin büyük kız kardeşleri, büyük teyze, teyze”

Tb. *ece/eje, tay eje* “annenin ablası ve kız kardeşleri, teyze”

9. ERKEK KARDEŞ/AĞABEY

Alt. yd. *aka* “ağabey” *ıynım, karındaş* “küçük erkek kardeş”, *caan aka* “büyük ağabey”

AK *karındaş/ğarındaş* “erkek kardeş, kardeş”, *ağa/aqa/axa/axxa* “ağabey”, *ağa karındaş* “ağabey”

Tln. *ğarındaş* “erkek kardeş, kardeş”, *aqa* “ağabey”

Tel. *aça* “ağabey”, *karındaş* “küçük erkek kardeş”

Çlk. *akı* “ağabey”, *aca(m)*, *acı*, *kiçeecik aca(m)*, *kiçeş aca(m)* “küçük erkek kardeş”, *ñaan aqı(m)* “büyük ağabey”, *ulu aca(m)*, *ñaan aca(m)*, *ılda* “büyük erkek kardeş, ağabey”, *kiçü qarındaş/kiçeş qarındaş/kiçig qarındaş* “küçük erkek kardeş”, *ğarındaş* “erkek kardeş, kardeş”, *ğardış* “kardeş”

Km. *qarındaş, kişü qarındaş* “küçük erkek kardeş”, *aça* “küçük erkek kardeş”, *ulu qarındaş* “büyük erkek kardeş, ağabey”

Tb. *qarındaş/qarındaş/qardaş, kijü qarındaş* “küçük erkek kardeş”, *ñaan aqa, caan aqa, ñaan aqa, aqa* “büyük ağabey”

10. KIZ KARDEŞ/ABLA

Alt. yd. *ece* “abla”, *sıyın(sıynu)* “küçük kız kardeş”

AK *ece/éce* “abla”, *sıyın(sıynu)/siyin* “küçük kız kardeş”

Tln. *ece/eje* “abla”, *sıyın* “küçük kız kardeş”

Tel. *eye* “abla, kız kardeş”, *siyin* “kız kardeş, abla”

Çlk. *ece, eje, ñan ece, ñaan/ulu ece(m)* “abla, büyük abla”; *sıyın, tuñma* “küçük kız kardeş, ğardış “kardeş”

Km. *(ulu) ece/ed'e/eçe* “abla, büyük abla”; *(kiçü) tuñma* “küçük kız kardeş”

Tb. *ece/ece/eje, ñan ece, ulu ece(m)* “büyük kız kardeş, abla”; *(kijü)sıyın, tuñma/(kijü)tuma(m)/tuma(m)/doñma* “küçük kız kardeş”

11. KUZEN

Alt. yd. *bölö* “teyze çocukları, kuzen”, *bölölöşki* “teyze çocuklarının çocukları”, *şañı* “bölölöşkilerin çocukları, amca çocuğu”, *şañışkı* “şanıların çocukları”, *ceen* “kardeş çocuklarının birbirine göre durumu, kuzen”, *avgı ece* “amca kızı”

AK *ceen* “kuzen”

Tln. *ceen, bölö* “kuzen”

Tel. *pölö* “abla çocukları, kuzen”

Çlk. *ceen ool, pölö* “kardeş çocuklarının birbirine göre durumu, kuzen”

Km. *ekinçi üye karındaş, püle/bölöö/ büyle* “kardeş çocuklarının birbirine göre durumu, kuzen”

Tb. *ceen karındaş, pölö* “kardeş çocuklarının birbirine göre durumu, kuzen”

12. YEĞEN

Alt. yd. *ceen (bala)* “dayıya göre kız kardeşinin çocukları, yeğen”, *ceençer* “dayıya göre yeğenlerinin çocukları”, *açı-karındaş* “ağabeyin oğlu, yeğen”, *açı-sıyın* “ağabeyin kızı, yeğen”

AK *ceen* “yeğen”

Tln. *ceen* “yeğen”

Çlk. *ñeen/ceen, pölön* “yeğen”, *ceen karındaş* “kız yeğen”

Km. *çeen, pölö/bölö* “yeğen”

Tb. *ñeen/ceen/ceen* “yeğen”, *ñeend'egi(m)* “kız yeğen”

13. ÇOCUK/ BEBEK

Alt. yd. bala “çocuk, evlat”, *cañı çıkkın bala* “bebek, yenidoğan(çocuk)”, *baştapkı bala, tın bala* “ilk çocuk”, *eñ kiçinek bala, kaktançı bala* “en küçük çocuk, son çocuk”

AK bala/wala/vala, yaş “çocuk, genç”

Tln. bala/ balaa “çocuk, evlat”, *kence, cuduluk* “ailedeki en küçük çocuk”

Tel. pala “çocuk”, *kaldık* “kaldık”, *kanayak* “bebek”

Çlk. pala/bala “çocuk, evlat”, *oyam* “yavrum”, *caa töröön (pala, caş pala)* “bebek, yenidoğan(çocuk)”, *tın/tun pala, aldaa palazı, ulu pala* “ilk çocuk”, *oço pala/oşı pala(zı), kiçeeş palazı* “en küçük çocuk, son çocuk”

Km. pala/bala “evlat, çocuk”, *oyam* “yavrum”, *caa tören, náa köringen* “bebek, yenidoğan(çocuk)”, *tın/tun pal, nán pala* “ilk çocuk”, *qalğançı pala, oçı/oşı pala* “en küçük çocuk, son çocuk”, *yaş* “çocuk, genç”

Tb. pala/bala/walaa “evlat, çocuk”, *cañı çıqqan pala, cañı tapqan pala, caa töröön* “bebek, yenidoğan (çocuk)”, *paştapqı pala, tın/tun pala, ozo pala(m)* “ilk çocuk”, *qaqtançı bala, qalğançı/qalınçı pala, oçı pala, tordo pala(m), kiçinek/kiçü kişü pala* “en küçük çocuk, son çocuk”, *yaş* “çocuk, genç”

14. OĞUL

Alt. yd. uul(ım) “oğul, erkek evlat, erkek çocuk, delikanlı”, *uulçak* “oğulcuk, küçük erkek çocuğu” *baştapkı uul* “ilk oğlan çocuğu”,

AK uul “oğul, erkek evlat, erkek çocuk, delikanlı”

Tln. uul/ool “oğul, erkek evlat, erkek çocuk, delikanlı”, *uulçaq* “oğulcuk, küçük erkek çocuğu”

Tel. uul “delikanlı, oğul”, *uulan* “genç, oğlan”, *uulçak* “yeni yetme, erkek çocuk”

Çlk. uul(ım)/ool(ım), *meñ uulım, meeñ oolım* “oğul (oğlum), erkek evlat, erkek çocuk, delikanlı” *oolaç(ım)/oolaç, uulçaq* “oğulcuk, küçük erkek çocuğu”, *tın ool/tun uul, aldaa ool* “ilk oğlan çocuğu”

Km. uul(ım), ool, uglm, *meñ uulım* “oğul(oğlum), erkek evlat, erkek çocuk”, *ozo törötkön ool, tun uul* “ilk oğlan çocuğu”, *oolaq/ooloq/oolax/oolam, oolçaq/ülceek* “oğul, küçük oğul, oğulcuk”

Tb. uul(ım), ool(ım), *meñ uulım* “oğul(oğlum), erkek evlat, erkek çocuk” *oolaç(ım)* oğulcuk, küçük erkek çocuğu”, *paştapqı çıqqan uul, ozo töröön uul(ım), tun uul* “ilk oğlan çocuğu”

15. KIZ

Alt. yd. *kıs* “kız evlat, kız çocuğu, genç kız”, *kısçak/kızıçak* “kızcağız, küçük kız çocuğu” *baştapkı çıkkın kıs* “ilk doğan kız çocuğu”

AK *ğıs/ğız* “kız evlat, kız çocuğu, genç kız”

Tln. *ğıs/ğız* “kız evlat, kız çocuğu, genç kız”

Tel. *kıs* “kız evlat, kız çocuğu, genç kız”

Çlk. *ğıs/ğız* “kız evlat, kız çocuğu, genç kız”, *qızışaq/qızıçaq/ğısçaq* “kız çocuğu”, *tın qıs, alda qızı, ulu qıs* “ilk doğan kız çocuğu”

Km. *ğıs/ğız/ğıyz* “kız evlat, kız çocuğu, genç kız”, *qısıçaq/qızıçaq* “kız çocuğu”, *ozo törötkön qıs, tun qıs, paştapqı tın qıs* “ilk doğan kız çocuğu”

Tb. *ğıs/ğız* “kız evlat, kız çocuğu, genç kız”, *qısıçaq/qısçaq, paştapqı çıqqan qıs, ozo töröön qızım, tun qıs* “ilk doğan kız çocuğu”

16. TORUN

Alt. yd. *balamnıñ balazı, bala* “çocuğunun çocuğu, torun” *aaçı/ açı* “oğlunun ya da erkek kardeşin çocukları, torun”

AK *bala* “torun”

Tln. *bala/ balaa* “torun”

Tel. *palazının palazı* “torun”

Çlk. *palam palası, bala/balı* “çocuğunun çocuğu, torun”

Km. *palamnıñ palası/palanıñ palası, bala/balı* “çocuğunun çocuğu, torun”

Tb. *palamnıñ palazı, bala/balı, heen/ceen* “çocuğunun çocuğu, torun”

II. EVLİLİK YOLUYLA AKRABALIK BİLDİREN KELİMELE

1. KOCA

Alt. yd. *er (kiji), eş, öböğön/öböön/ ögön* “koca, eş”

AK *er/yer, ergiş, kúyü, ögón/ógón* “koca, eş”

Tln. *er/yer/èer, ees/eş, ögöön, öböön* “koca, eş”

Tel. *er, kargan, öböğön* “koca, eş”

Çlk. *eer/er, apşıyaa/ apşıyaaş/apşaaq/apşıyaa/apşıya, öböön* “koca, eş”

Km. *eer/er/ir, er gij/ ergiş, apşıyaam/apşıyaa* “koca, eş”

Tb. *er/äär, apşıyaq/apşıyaq/apşıyax/apşıyaw/apşıya, ees* “koca, eş”

2. KARI

Alt. yd. *üy(kiji), eş, emegen/emeen* “eş, karı, zevce, hanım”

AK üy, eş/ej “eş, karı, zevce, hanım”

Tln. *üy, eş/eeş, èmeen* “eş, karı, zevce, ev hanımı”

Tel. *abakay, eş, kaat/kat, koltu, üy kiji, üydege* “karı, eş, hanım”

Çlk. *üy, uude, ğaat /ğad* “eş, karı, hanım”

Km. *ğaat/gat, uude(gişi), üy/üydege/üge, emegen* “eş, karı, zevce”

Tb. *eeş, emeen/eemen* “eş, karı, zevce”

3. KAYNATA

Alt. yd. *kayın ada, kaynı* “kocasının veya karısının babası, kaynata, kayınbaba”

AK *kayın ada* “kocasının veya karısının babası, kaynata, kayınbaba”

Tln. *kayın ada* “kocasının veya karısının babası, kaynata, kayınbaba”

Tel. *kayın ada* “kocasının veya karısının babası, kaynata, kayınbaba”

Çlk. *qayın, qayna(m), qaynazı* “kocasını veya karısının babası, kaynata”

Km. *qayne/qayna, qaynızı* “kocasının veya karısının babası, kaynata”

Tb. *qayın, qaynım, qayın ada* “kocasının veya karısının babası, kaynata”

4. KAYNANA

Alt. yd. *kayın ene* “karısının veya kocasının annesi, kaynana”

AK *kayın/ ğayın ene* “karısının veya kocasının annesi, kaynana”

Tln. *kayın ene* “karısının veya kocasının annesi, kaynana”

Tel. *kayın ene* “kaynana”

Çlk. *qayın ene, ene/enezi* “karısının veya kocasının annesi, kaynana”

Km. *ene/ene/enem* “karısının veya kocasının annesi, kaynana”

Tb. *qayın ene, qayın ana, ene, qaynım/qaynım* “karısının veya kocasının annesi, kaynana”

5. ENİŞTE

Alt. yd. *taay ceste* “teyzelerin eşleri, enişte” *caan ceste* “halanın kocası, enişte”, *küyü* “küçük kız kardeşin kocası, enişte”, *ceste* “ablanın kocası, enişte”, *ceste kayın* “kocanın ablasının eşi”

AK *ceste/cesde* “kız kardeşlerin kocası, hala ve teyzenin kocası, enişte”

Tln. *ceste/cesde* “kız kardeşlerin kocası, hala ve teyzenin kocası, enişte”

Tel. *d'este* “enişte”

Çlk. *küye/küyö/küyee* “küçük kız kardeşin kocası, enişte”, *ceste* “ablanın kocası, enişte”

Km. *küye* “küçük kız kardeşin kocası, enişte”, *ceste* “ablanın, halanın veya teyzenin kocası, enişte”

Tb. *küyoo/küyü/küye/güyö* “küçük kız kardeşin kocası, enişte”, *cesde/ceste* “ablanın, halanın veya teyzenin kocası, enişte”

6. YENGE

Alt. yd. *ceñe* “ağabeyin, dayının, amcanın karısı, yenge”, *taay ceñe* “dayının karısı”, *abune* “amcanın karısı, yenge”

AK *ceñe* “ağabeyin, dayının veya amcanın karısı, yenge”

Tln. *ceñe* “ağabeyin, dayının veya amcanın karısı, yenge”, *abene* “büyük erkek kardeşlerin eşi”

Tel. *d'eñe*, *abönöş*, *keldi* “amcanın karısı, yenge”

Çlk. *ñeñe*, *neje*, *ñeejim*, *ına (neje)*, *eje*, *küyü* “ağabeyin veya dayının karısı, yenge”

Km. *inna*, *güyü*, *negçem/neñçem*, *pıjim* “ağabeyin karısı, yenge”

Tb. *ceñe/ñeñe/ñege*, *ejek* “ağabeyin veya dayının karısı, yenge”, *negçe(m)* “amcanın karısı”

7. KAYIN BİRADER

555

Alt. yd. *curçı* “karısının erkek kardeşi, kocanın küçük erkek kardeşi, kayın birader”, *kayın (akazı)* “karısının veya kocasının ağabeyi, kayın birader”, *abagay* “karısının büyük erkek kardeşi”

AK *kayın/gayın*, *curçı* “kayın birader”

Tln. *kayın/gayın çurçu/çurçu/curçı* “kayın birader”

Tel. *durçu(m)*, *kayna(m)* “kayın birader”

Çlk. *qayna/qayın*, *ñan curçu*, *abızın* “karısının ağabeyi, büyük kayın”
tñma, *kiçü curçu* “karısının küçük erkek kardeşi, küçük kayın”

Km. *curçu/çurçu/curşı(m)* “karısının ağabeyi veya erkek kardeşi, kayın”

Tb. *qaynım*, *curçı* “karısının büyük veya küçük erkek kardeşi”

8. BACANAK

Alt. yd. *baca* “baldızın kocası, kız kardeşlerin kocalarının birbirlerine göre durumu, bacanak”

AK *baca* “baldızın kocası, kız kardeşlerin kocalarının birbirlerine göre durumu, bacanak; erkek kardeşlerin karılarının birbirine göre durumu, elti”

Tln. *baca* “baldızın kocası, kız kardeşlerin kocalarının birbirlerine göre durumu, bacanak”

Çlk. *paja/baja* “baldızın kocası, kız kardeşlerin kocalarının birbirlerine göre durumu, bacanak; erkek kardeşlerin karılarının birbirine göre durumu, elti”

Km. *pajı/paçı/baja* baldızın kocası, kız kardeşlerin kocalarının birbirlerine göre durumu, bacanak; erkek kardeşlerin karılarının birbirine göre durumu, elti”

Tb. *paja/paca/bad'a* “baldızın kocası, kız kardeşlerin kocalarının birbirlerine göre durumu, bacanak; erkek kardeşlerin karılarının birbirine göre durumu, elti”

9. BALDIZ

Alt. yd. *curçı* “karısının (küçük) kız kardeşi, baldız”

Çlk. *curçı/curçu, egeji/eñiji, tıma/tuma* “karısının (küçük) kız kardeşi, baldız”

Km. *curşa* “karısının (küçük) kız kardeşi, baldız”

Tb. *curçı, egeçi, qaatımnıñ sıynı* “erkeğe göre karısının (küçük) kız kardeşi, baldız”

556

10. ELTİ

Alt. yd. *baca* “erkek kardeşlerin hanımlarının birbirine göre durumu, elti”

Tln. *abızın* “ağabeylerin eşleri, elti”

Tel. *abızın* “ağabeylerin eşleri, elti”

Çlk. *paja, kelinek* “erkek kardeşlerin hanımlarının birbirine göre durumu, elti”

Km. *paja*

Tb. *paca/paja, kelin* “erkek kardeşlerin hanımlarının birbirine göre durumu, elti”

11. DAMAT

Alt. yd. *küyü, küyü bala, küyüü uul* “damat, güvey, kızın kocası”

AK *küyü* “damat, kızın kocası”

Tln. *küyü* “damat”

Tel. *küyü* “damat”

Çlk. *küyee, küyo, küye (pala)* “damat, kızın kocası”

Km. *küye* “damat, kızın kocası”

Tb. *küyü/küye/küyoo* “damat, kızın kocası”

12. GELİN

Alt. yd. *kelin (keldi<kel(i)n-i)* “oğulun karısı, gelin, gelinlik kız, genç kadın”, *kedinçi, koltu, kireen* “gelin”

AK *gelin/geelin, kelçik* “gelin”

Tln. *gelin* “gelin”

Tel. *kelin/ keldi* “gelin”

Çlk. *kelin* “gelin”

Km. *kelin* “gelin”

Tb. *gelin, gelnek* “gelin”

III. AKRABALIKLA İLİŞKİLİ SÖZLER

1. AKRABA

Alt. yd. *törögön/töröön* “akraba”, *kanı cañıs töröön* “kan akrabalığı”, *ıraak törögön/töröön* “uzak akraba, hısım”

AK *töröön/dörögön/dörögön/döröön/dörön, duğan, qayın, gaagarındaş, törögön turağan* “akraba”

Tln. *töröön akraba*, *gayın/qayın/xayın* “kadın veya erkeğin yaşlı akrabası”

Tel. *duuk, törögön, tuugan* “akraba”

Çlk. *duğan, çaağın/çağın, tuğan/duğan, tıñ çağın töröön* “kan akrabalığı”, *ıraq töröön, ıraaq çağın, ıraq karındaş* “uzak akraba, hısım”

Km *töröön/döröön/dörön/tören/türen, gonnuş, büyle, caağın/çağın/çaağın/çağın, tuğan* “akraba”, *ıraq töröön/tören/çağın* “uzak akraba, hısım”

Tb. *töröön/döröön/dörön* “akraba”, *kanı cañıs töröön, hañnaç töröön* “kan akrabalığı”, *ıraaq töröön/ (urax)töröön, cuuk emes töröön* “uzak akraba, hısım”

2. EVLENMEK

Alt. yd. *ayıl-curttu bol-, kiji al-* “evlenmek, ev kurmak”

AK *aalış-, bürük-* “evlenmek”

Tln. *gişee bar-/var- (kız için), gişi al-(erkek için), alış-* “evlenmek”

Çlk. *alış-/aalış-, gişe bar-* “evlenmek”

Tel. *kiji al-* “evlenmek”

Km. *kışee bar-, kışal-, alış-/aalış-* “evlenmek”

Tb. *ğıs al-, aluş-, gişee war-* “evlenmek”

3. ÖZ/ÜVEY

Alt. yd. *ööy löy, boyınıñ emes* “üvey ”, *abıcı* “üvey ana, analık” *azırantı* “evlatlık”

AK *ööy/öy* “üvey”

Tln. *ööy/öy* “üvey”

Tel. *ööy* “üvey”

Çlk. *öy, poynıñ eves* “üvey ”, *törön eves (karındaş)* “üvey (kardeş)”, *azırandı palazı* “evlatlık”, *eje, avuçı* “üvey ana, analık”

Km. *öy/ööy* “üvey” *törön/törön evis (karındaş)* “üvey (kardeş)”

Tb. *öy/ööy, poynıñ eves, töröön eves* “üvey ”, *öy (pala)* “üvey (çocuk)”, *auçı* “üvey ana, analık”

4. ÖKSÜZ/YETİM/DUL

Alt. yd. *ösküs/öksüs* “öksüz”, *tul* “kocası ölmüş kadın, dul”, *boydoñ* “dul erkek”

AK *ösgüs,ösgús/ösküs* “öksüz”, *tul* “kocası ölmüş kadın, dul”

Tln. *ösküs/ösgüs* “öksüz”

Tel. *pajı tüşken kiji* “dul ekek veya kadın”

Çlk. *ösküs* “öksüz” *eri çok, apşa coq, apçıyağı coq* “kocası ölmüş kadın, dul”

Km. *ösküs/öskes* “öksüz”, *ösküs qaat, öküş ügezi* “kocası ölmüş kadın, dul”

Tb. *ösküs/ösgüs* “öksüz”, *ösküs qaat, eeri coq/eri coq/er coq*, *öböñi ölgön* “kocası ölmüş kadın, dul”

5. DÜNÜR

Alt. yd. *kuda (erkekler için)*, “evli çiftlerin ana babaları ve akrabalarının birbirlerine göre durumu” *kudagay* “kız istemeye giden yaşlı kadın”, *kudalaş* “kız istemeye giden, dünürücü, elçi”

AK *kuda/guda* “dünür”

Tln. *guda* “dünür”

Çlk. *quda/qudu, utqulji* “kız istemeye giden, dünürücü, görücü”,
kudağay/kudaay “kız istemeye giden yaşlı kadın”

Tel. *kuda* “erkek dünür”, *kudağay* “kadın dünür”

Km. *quda, quncu/qunçı* “kız istemeye giden, dünürücü, görücü”
kudaay/kuday “kız istemeye giden yaşlı kadın”

Tb. *qudalaş, quda* “kız istemeye giden kimse, görücü, dünürücü” *kudağay, kuda, kudad'i* “kız istemeye giden yaşlı kadın”

6. İHTİYAR (KADIN/ERKEK)

Alt. yd. *kargan kiji, apşıyak* “ihtiyar adam”, *kargan emegen* “ihtiyar kadın”

AK *ğargan/garaan* “ihtiyar”, *örökön* “yaşlı adam”

Tln. *ğargan/garaan/ğarraan/qaraaan* “ihtiyar”, *öböön* “ihtiyar adam”

Tel. *abişka, d'ajı d'aan, kargan* “ihtiyar”, *emegen* “ihtiyar kadın”, *kökşin, öböğön* “ihtiyar adam”

Çlk. *qaraan(kiji), apşıyaş/apşıyaaş/apşaaq/ apşıya, öböön* “ihtiyar adam”,
qaraan qaat, qurtıyaş/ ğurtıyaş/ qurtıyaç/qurtıyaq, örökön “ihtiyar kadın”

Km. *apşıyaş/apşıyaş/apşıyaq/apşıyaa, ğarraan/ğaaran* “ihtiyar adam”,
ğurtıyaq/ğurdıyaq, emegen “ihtiyar kadın”

Tb. *ğaraan /qaraan/ ğarraan (kiji), apşıyaq/apşıyax/apşıyaş/ apşıyaw* “ihtiyar adam”, *qaraan qaat, qurtıyaş/ğurtıyaq, qaat, qaraan, eemen* “ihtiyar kadın”

559

7. EVLİ/ BEKÂR/ EŞİNDEN AYRILMIŞ

Alt. yd. *ayıldı (curttu), bala barkalu, üylü(caylu), kijilü* “evli, evli barklı”,
erlü “kadın için evli”, *boydoñ* “bekâr”, *ayrılışkan* “eşinden boşanmış, ayrılmış (kimse)”

AK *ayıldı/ayıldı/ayıldı/ aaydu, curttu, bala barxalu* “evli, evli barklı”

Tln. *ayıldı (curtdu), ayld, semyalu, bala barxalu* “evli, evli barklı”

Tel. *erlü, kijilü* “evli (kadın için)”, *eştü* “evli (erkek için)”, *koltulu, pilelü, üylü* “evli”, *poydoñ* “bekâr”

Çlk. *ayıldıu, ayluu curtduu* “evli, evli barklı”, *poydoñ, qurtıyaa cok* “bekâr, evlenmemiş kimse”, *ayrılışqan, carılışqan* “eşinden boşanmış, ayrılmış (kimse)”

Km. *ayıldı* “evli, evli barklı”, *poydoñ/poydañ* “bekâr, evlenmemiş kimse”,
ayrılışqan, carılışqan “eşinden boşanmış, ayrılmış (kimse)”

Tb. *ayıldı çurttu* “evli, evli barklı”, *boydoñ, boş poydoñ, beydağ, qaat alan coq* “bekâr, evlenmemiş kimse”, *ayrılışqan/ ayrılğan* “eşinden boşanmış, ayrılmış (kimse)”

EBEVEYN/AİLE

Alt. yd. *ada ene* “aile, ebeveyn, ana baba”

AK *ene ada/ada ene* “aile, ebeveyn, ana baba”

Tln. *ada ene* “aile, ebeveyn, ana baba”

Tel. *ene ada* “aile, ebeveyn, ana baba”

Km. *ada eni, anam ağam/anı ağa* “aile, ebeveyn, ana baba”

Tb. *ada ene/adanası* “aile, ebeveyn, ana baba”

Kısaltmalar ve Transkripsiyon İşaretleri

AK	Altay Kişi ağzı
Alt. yd.	Altay Türkçesi yazı dili
Çlk.	Çalkandı Kişi ağzı
Km.	Kumandı Kişi ağzı
Tb.	Tuba Kişi ağzı
Tel.	Teleüt Kişi ağzı
Tln.	Teleñgit Kişi ağzı
ä	açık e ünlüsü
á	a-e arası ünlü
d'	palatal d ünsüzü
é	kapalı e ünlüsü
ğ	arka damak g'si
ğ̣	çok hafif boğumlanan arka damak g'si
ñ	damak n'si
ń	palatal n
ó	o-ö arası ünlü
q	arka damak k'si
ú	u-ü arası ünlü
w	çift dudak v'si
x	hırıltılı h

a) Kitaplar ve Makaleler

- Chechesh Kudachinova, (2006), “*Kinship as Survival Strategy in Altai Society*”, *The Kinship in the Altaic World*, Proceedings of the 48th PIAC, Moscow 10-15 July, 2005 (Edited by Elena V. Boikova and Rostislav B. Rybakov, Harrassowitz Verlag- Weisbaden, s. 207-210.
- David Crystal, (2007), *Dillerin Katli*, çev. Gökhan Cansız, Profil yayıncılık: 63, İstanbul.
- Figen Güner Dilek, (2005), *Altay Türkçesi Ağızları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.
- F. R. Palmer, (2001) *Semantik, Yeni Bir anlambilim Projesi* (Çev. Ramazan Ertürk), Kitâbiyât, Ankara.
- J. V. Vendryes (2001) (Çev. Berke Vardar), *Multilingual*, İstanbul.
- Menges, Karl H., (1955), “*The South-Siberian Turkic Languages I*”, CAJ 1,107-136, (1956) “*The South-Siberian Turkic Languages II*”, CAJ 2,161-175, Çev. Günay Karaağaç (1994) “*Güney Sibiryâ Türk Şiveleri*” Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, S. VIII., Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yay., s.115-152, İzmir.
- Valentina A. Muytuyeva, Maya P. Çoçkina, (1996), *Altay Can* (Bileniñ Biçigi), Gorno-Altaysk.
- N. A. Yayimova, (1990) *Tabuirovannaya Leksika i Evfemizmi v Altayskom Yazıke*, Gorno-Altaysk.
- Prof. Dr. Doğan Aksan (2000), *Türkçenin Sözvarlığı*, Engin yayınevi, Ankara.
- Prof. Dr. Nihat Nirun (1994), *Sistematik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür*, Ankara.
- Ronald Wardhaugh (1998), *An Introduction to Sociolinguistics*, Blackwell pub., Oxford, USA.
- W. Radloff (1994a), *Sibiryâ’dan I* (Çev. Prof. Dr. Ahmet Temir), MEB yayınları:2750, İstanbul.
- W. Radloff (1994b), *Sibiryâ’dan II* (Çev. Prof. Dr. Ahmet Temir), MEB yayınları:2751, İstanbul.
- Yong-Söng Li, (1999) *Türk Dillerinde Akrabalık Adları*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, Simurg, İstanbul.

Zoya Anayban, (2006) “*Epic Legends and Archival Materials as Sources for Historical Study of the Role of Woman in Traditional Nomadic Societies of Southern Siberia*”, The Kinship in the Altaic World, Proceedings of the 48th PIAC, Moscow 10-15 July, 2005 (Edited by Elena V. Boikova and Rostislav B. Rybakov), Harrassowitz Verlag-Weisbaden, s. 13-18.

b) Sözlükler

Ş. Haluk Akalın, Çaştegin Turgunbayev, (2000) *Teleüt Ağzı Sözlüğü*, TDK, Ankara.

Naskali, Emine Gürsoy-Duranlı, Muvaffak , (1999) *Altayca-Türkçe Sözlük*, TDK yay., Ankara.

N. A. Cayım, A. T. Tıbıkova vd. (2004), *Altay Tildin Tündük Dialektleriniñ Temalar Aayınça Sözligi*, Gorno-Altaysk.

Mehmet Ziya Binler, (2007) *Türk Dünyası Aile ve Akrabalık Terimleri Sözlüğü*, Selenge yayınları, İstanbul.

Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun Armağanı

Editör:

Doç. Dr. Ekrem Arıkoğlu

Akçağ Yayınları: 901

Armağan Kitaplar: 2

ISBN 978-975-338-899-3

©Bu kitabın bütün hakları Akçağ A.Ş.'ine aittir.

*Kitabın içeriği ile ilgili
tüm hukukî sorumluluk editörüne aittir.*

Kapak / Emin Bebek

Sayfa Düzeni / Akçağ Dizgi Ünitesi

Baskı / Erek Matbaası 342 31 01

Büyük Sanayi 1. Cad. No. 17/1 İskitler - Ankara

1. Baskı / Ankara 2008

Akçağ Basım Yayın Pazarlama A.Ş.

Tuna Cad. No. 8/1 Kızılay-Ankara

Tel: (312) 432 17 98 - 433 86 51

Faks: 432 28 52

www.akcag.com.tr

akcag@akcag.com.tr

EDEBİYAT YAZILARI

UMAY TÜRKEŞ-GÜNAY

20. Yüzyıl ve Ziya Gökalp435

ŞERİF AKTAŞ

Anlatım ve Anlatım Türleri Üzerine444

ŞUAYIP KARAKAŞ

Sovyet Edebiyatı Hakkında Bazı Tespitler459

NEZAHAT ÖZCAN

Yahya Kemal -Yakup Kadri Dostluğu470

MURATGELDİ SÖYEGOV

Dokuz Oğuzlar ve İkiyıldız Dini veya Mani Peygamber ve
Dini Talimatı.....480

TUNCER GÜLENSOY

Bektaşî Felsefesinin Anadolu Giyim-Kuşamına Yansıması498

FİKRET TÜRKMEN

Azerbaycan'daki Koç Şekilli Mezar Taşlarının
Folklorik Açından Değerlendirilmesi503

ÖCAL OĞUZ

Dede Korkut Metinleri: Mit mi, Tarih mi514

YAŞAR KALAFAT

Dedem Korkut Kültür Elleri Adlanma520

FİGEN GÜNER DİLEK

Altay Türklerinde Akrabalık541

MUSTAFA ÖNER

Tatarlarda Aydınlanma Hareketi ve Sultangaliyev564

ERTUĞRUL YAMAN

Kutadgu Bilig Zemininde İletişimin Gerçek Boyutu: Gönül Dili ...571

M. FATİH KİRİŞÇİOĞLU

Er-Soğotox Destanının Kurgusu580

NACİYE YILDIZ

Çora Batır Destanından Hareketle "Kartağası"na Bağlı
Meclis Düzeni ve Anadolu'daki Benzerleri.....587

UFUK TAVKUL

Nart Destanlarının Eski Türk Destanları ile İlişkisi599

AYŞE YÜCEL ÇETİN

Türk Masallarında Gülmeye ve Mizahi Unsurlar619

İBRAHİM DİLEK

Altaylardan Anadolu'ya Bir Yemek, Bir Oyun ve
Bir Ölüm Geleneği Üzerine628